

Այս բազմազան ծրագրին իրականացման
համար ուրախ եմ ծանուցանելու որ զրա-
գէտներու, արուեստագէտներու և գիտնա-
կաններու խումբի մը աշակցութիւնն ապա-
հոված եմ արդէն, եւ կը յուսամ գործա-
կից աննենոր բալոր այն հայ մաքերը որոնք
կը բաղաձան մտաւորական լծակին միջոցով
ազգին բարոյական մակարդակը բարձրացը-
նել :

Եթէ ընդունելութիւն գտնէ այս ձեռնարկը
եւ միջոցները ներեն, մտադիր եմ հետզհե-
տէ ճոխացնել Հանդէսին զեղարուեստական
մասը, պատկերներ, արուեստի հրաշակերտ-
ներու վերաբարպութիւններ, ինչուորոյն
զարգութիւններ հրատարակելով. իմ փա-
փառ է մանաւանդ հայի ական վաղեմի զար-
դանկարչական արուեստին վերանորոգում
մը փորձել այլազան ձեւերով: Այդ զարդա-
փարին մէկ տաշին զործարութիւնն է այս
Ազգին ճակատանկարը զոր ծանօթ հայ նկա-
րիք՝ Պ. է. Շահէն յօրինեց Նմանուու-
թեամբ հին հայ նկարագրք ձեռագիրներու:

Ան-ժոր կոչեցի Հանձնը, մեր Հինաւուրց
եւ յաւիտենական աստուածուհին անոնով,
որպէս զի Ասկեծին, Անարատը, բարու-
թեանց Բայլիչը, հայ շելին հոգին պատ-
կերող մայրական Դիցանոյշը՝ այս աղջային-
զրական ձեռնարկը իր լուսաւոր թեեւերովը
հովանաւորէ եւ զայն գեղեցկութեամբ պայ-
ծառացնէ:

Ան-ժորի առաջին թիւը հրապարակ պիտի
ելլէ յառաջիկայ նոյեմբեր 4ին: Բաժանոր-
դագինը պիտի ըլլայ տարեկան 42 ֆրանք
եւ վեցամսեայ 6 ֆրանք՝ օտար երիբներու
համար, 40 ֆրանք եւ 5 ֆրանք Ֆրանսայի
համար:

Բաժանորդագրութիւնը բացուած է արդէն:

ԱՐԵԱԿ 20ՊԱՆԵԱՆ

Բարիգ (6 Place de l'Odéon)
4 Ցուլիս 1898.

Ս Ա Ր Գ Ի Ս Վ . Շ Ն Ո Ր Հ Ա Լ Ի

(Եար. և զերչ, տես յէջ 327)

Մեր անցեալ անկամուան հրատարա-

կած համեմատական ցուցակէն տեսան ան-
շոշա ընթերցողք Սարգի ինչ աստիճան
Ուսկերեանի հետեւած լինելը, պալ և յայտ-
նապէս հետեւակ զրի մը կ'ընծայէ նա մեզ
ինքինիը: Սակայն, ինչպէս կանխապէս ը-
սմիկ, լոկ Ուսկերեանի զրութիւնք եղած շեն
Սարգի երկասիրութեան արգերին: Նա ու-
ժի այլ և այլ հեղինակներէն եւս քիչ շատ
օգտուած է, քաղելով անոնց զրուածներէն
երբեմն իմասաներ, երբեմն ալ նոյն իսկ բառ-
աւ բառ մանր առղեր, ջանայով ըստ կարել-
ւոյն յարմարցնել զանոնք իւր իմաստից և
զրութեան ոճոյն: Սակայն ասոնք Ուսկերե-
անէն քաղած հասուածներուն պէս այնցան
ընդարձակ և բառ առ բառ շըլլալով, որշափ
որ ալ մի կողմէն զարձեալ իւր հետեւակ
զրի ըլլալը յայանեն, բայց միւս կողմէն ալ
թերեւս իւր համութեան ապացցյներ կարե-
լի և ըլլան, բատ որում այնքան հեղինա-
կաց զրբեր կարպացը և անոնց շատ իմաստ-
ները սերտպարար միաբը պահեր է. և ահա
այս իրողամիւնը ցաւցուելու նպատակաւ
միայն մենք եւս ի սուրբւ կը գնենք անոնց
համեմատական ցուցակը: — Ոյս մանր բա-
նարազութիւնը Սարգի թէ ազգային և թէ
օտար հեղինակաց զրբերէն ըրած լինելով,
մենք նախ առաջիններանը մէջ կը բերենք,
և ապա երկրորդներունը, ոչ ըստ կարգի ժա-
մանակազրութեան հեղինակաց՝ այլ ըստ ըն-
դառձակութեան քաղուած հասուածոց. ահա-
ւասիկ անոնք

և Եւ արդ համեմատեցուք ընդ միմեանս զայժմու գործու մեր և զնախնի բրիտանունիցն. և ամեր տեսանեմք զմեր վատթարութիւնս և զնցա քաջութիւնն: նոքա զանձինս մատնեցին վասն սիրոյն Քրիստոսի. նոքա զինչու և զհայրենիս արհամարհցին: նոքա զնողու. զկին և զորդին թողին վասն աստուածազաշառութեան, միայն զի յԱստուծոյ մի զկեցցին: իսկ մեք որ թուրիմք, թէ եմք ինչ, ոչ այսպէս, այլ զամենայն հնարին վասն հանգստեան արարութիւն հնարիմք, և զընչեւք զամք, և զսրիելիս մեծարութիւն համարիմք քան զւըն Աստուծոյ: Եւ զինչ ասեմ զիրելիս, ուր զորթ այցույ և զպարտել բանջարոյ և զծառոս զբախտի և զկարած զինույ և զանօթս չնշինս յարցոյ և պատուական համարիմք քան զւըն Աստուծոյ: Ցոքա վասն Քրիստոսի և հալածէին և քարչէին և նախատէին, ի բանտ և ի կապանս մատնեմք: իսկ մեք վասն Քրիստոսի ոչ նախատանաց անգամ տանիմք, և ոչ թշնամանց բանից համբերիմք, և ոչ զհայրացուն մեղօրոն քաղցրութեամբ շիջուցանմք. այլ եւս առաւել զամենանամք ընդդէմ նորա: Մեք վասն Քրիստոսի զի ինչ ի մարմական ցանկութեանց ոչ կապեմք, ի մեղ ժուժկալութեանն կապանօք, և ոչ բանտարգել լինիմք ի տունս մեր զօր մի ողջոյն վասն Քրիստոսի, և ոչ արտասուօք զբոց մեղացն շիջուցանմք, ի ոչ ժուժկալութեամբ իբրեւ երկաթի եղլողամբք քերեմք ի մէնչ զթարախն անօրէնութեան նոքա զբշնամիսն սիրէին, մեք և զըարեկաման ասեմք. նոքա զհալածիչն օրհնէին, մեք և զհանցուցիչն անիմաննիմք: Նորս ասելեացն բարի առնեկին, մեք և զըարերարոս մեր բանի բանեմք. նոքա զինչու զոր ի հայրենեացն անտի ունէին, յունէրէն յորուէն, մեք և զոր չճն ունիմք՝ ասանալ ջանամք: նոքա յերկրաւորաց, յերկինս փոխցան հրեւտակական կրօնառորութեամբք քաղաքավարեալք. իսկ մեք յերկնաւոր քաղաքա-

և Եւ արդ համեմատեցուք ընդ միմեանս զայժմու գործու մեր և զնախնի երաննեկացն. և տեսանեմք զվատթարութիւնս մեր, և զատիշին սրբոցն զեաջութիւնն: նոքա զանձինս մատնեցին վասն սիրոյն Քրիստոսի - նոքա զինչու և զհայրենիս արհամարհցին: նոքա ըզնուու և զկին և զորդին թողին վասն աստուածազաշառութեան, միայն զի յԱստուծոյ մի զկեցցին: իսկ մեք որ թուրիմք, թէ եմք ինչ, ոչ այսպէս, այլ զամենայն հնարին վասն հանգստեան արարութիւն հնարիմք, և զընչեւք զամք, և զսրիելիս մեծարութիւն համարիմք քան զւըն Աստուծոյ: Եւ զինչ ասեմ զիրելիս, այսին Աստուծոյ: նոքա վասն Քրիստոսի հալածէին և քարչէին և նախատէին. ի բանտ և ի կապանս մատնեմք: իսկ մեք վասն Քրիստոսի ոչ նախատանաց անգամ տանիմք, և ոչ թշնամանց բանից համբերիմք, և ոչ զհայրացուն մեղօրոն քաղցրութեամբ շիջուցանմք. այլ եւս առաւել դաշնանամք ընդդէմ նորա: Դարձեալ և մեք վասն Քրիստոսի մի ինչ ի մարմական ցանկութեանց ոչ կապեմք ի մեղ ժուժկալութեանն կապանօք, և ոչ բանտարգել լինիմք ի տունս մեր զօր մի ողջոյն վասն Քրիստոսի, և ոչ արտասուօք զբոց մեղացն շիջուցանմք, ի ոչ ժուժկալութեամբ իբրեւ երկաթի եղլողամբք քերեմք ի մէնչ զթարախն անօրէնութեան նոքա զբշնամիսն սիրէին, մեք և զըարեկաման ասեմք. նոքա զհալածիչն օրհնէին, մեք և զհանցուցիչն անիմաննիմք: Նորս ասելեացն բարի առնեկին, մեք և զըարերարոս մեր բանի բանեմք. նոքա զինչու զոր ի հայրենեացն անտի ունէին, յունէրէն յորուէնիսիկ մեք զօր սին ունիմք՝ ասանալ ջանամք: նոքա յերկրաւորաց, յերկինս փոխցան հրեւտակական կրօնառորութեամբք քաղաքավարեալք. իսկ մեք յերկնաւոր քաղաքա-

1. Այս հատուածու որչափ որ իբր Յոհան Մանդակունույ կը հրատարակենք հսու, սակայն միւս կողմէն աեսնելով որ ատիկայ կը պակի մեր ունեցած Մանկաթունու ամենէն հին և ընտիր երկաթափքի օրինակին մէջ և միայն իւր նօտրապիր օրինակին մէջ կը գրանուի, կը տարակուունինք այլ հատուածին նոյն իսկ Մանդակունույ ըլլալուն վրայ, ըստ մեզ ուրիշ երրորդ հեղինակի մը ըլլալու է այդ, և հաւանագին դարձեալ նսկերեանի, ուսկից

միայն սովոր և Սարգիս պատպէս ընդարձակ և բառ առ բառ կտօներ քաղցրու. արբէն իսկ Սարգսի այն Ցորորորակին կէնն - յորում այս հատուածը կը զնուուի - Ուկերերանէն օրինակած է: և ուր առել թէպէտե այս կտօրու կը պակի, բայց հաւանական կ'երեւի. թէ նսկերերան ուրիշ տեղէ մը առած ըլլայ, ըստ ուրում հատուածի լեզուն եւս ուկերերաննանէն շատ սառը չերեւի:

քաղաքավարեալք, իսկ մեք յերկնաւոր քաղաքականութենէն յերկիր կործանեցաք, և առնդարաբանականը եղաք: Նոքտ զԱստածած յինքեանս բնակեցուցիք՝ զպատուիրանս միջա-
տոսի կատարելով, մեք անցանելով ընդ պատուիրանս նորա՝ սեղի եղաք բանօտրկուին: Քանզի ամենայիշն առնձակուորք եղաք ի շաշտի, և զբացր լուծն ի բաց ընկեցաք ի պարանոցաց մերոց, և զերեա ընտան սահեցուցաք ի թրկանց մերոց, և ամենաըար յերկիր շրջմք: (ՄԵԼՆ. Կաթ. թթոց, ապ. ի Կ.Պոլիս էջ 772-ը):

« Խայրեն իրենց զկարիմ, խաժանեն իրենց գօնն, հաջեն իրենց զշուն» (էջ 68):

կանութենէ յերկիր կործանեցաք, և սանդարձամետական եղաք: Նոքտ զԱստածած յինքեանս բնակեցուցիք՝ զպատուիրանս Քիլստոսի կատարելով իսկ մեք անցանելով ընդ պատուիրանս նորու տեղի եղաք բանօտրկուին սահանյայի: Քանդի ամենենին սանձակուորք եղաք ի դաշտի, և զբացր լուծն ի բաց ընկեցաք ի պարանոցաց մերոց, և զփոքրոդի բերն սահանեցուցաք ի թրկանց մերոց, և ամենաըար յերկիր շրջմք: (ի ճառն վասն սպազմաբութեան, ապ. ի Վենետ. էջ 10-ը):

« Յարձակին իրենց զշուն կատաղիս, և հանգուաղ խայրեն իրենց զկարիմ, և խաժանեն իրենց գօնն»: (ի ճառն վասն բարկացուշց ըարուց, էջ 94):

« Խիշանեն մեր և քահանայք՝ սիրողը անիրաւութեան և ոչ իրաւուց, կաշատառը և ապահիք, արծաթաւուէքը մանաւանդ քան աստուածակը, տմարդիք և անազորոյնք, անդուսն քերանք և անսանն լեզուք, շաւայտողք և արբեցուզիք, նոյլք և ազթամաեցք, ոռոնկանէք և բողպայշիք, գողակիցք գողոց, և համարայրը արազակաց, ինժծաւորք և փառաւէք, այլարձաւերք և նենդաւորք, ստերդունք և արիւնահելք, գերիչք և կողովսիլք» (էջ 397):

« Աւրդապետք տիմարք և ընդինքնահանք, անձամբ տիեզու պատիւ և ոչ յԱստածոյ կոչեցեալ, արծաթով ընտրեալք և ոչ Հոգովդուկներք, նախանձատք, ... կրօնաւորք կեղծաւորք, անձնացոյցք, մահփառք, պատուանէք բանք երկ աստուածակըրք, ... պետքք, գեշտասէք, անժուժկաւք, լիդովսիլք, համբարոյր առազակաց, նշիանք սպատամբք, գողակիցք գողոց, ... ազահիք, յախաւակուզիք, աշխարհաներք, աղտեղաւուէքք, ծառայիցն համայնք: Դասաւորք տունարիք, սուրայիք, սուրք, իսրաուզ, կաշատառք, անընտրուզ իրաւուց: (Ուզք, էջ 578-ը ապ. ի Վենետ. 1881):

« Ի յականչս մեսելոց խօսիմք, թէպէտեւ չչանք ինչ ոք ի մերոց քրտանցս» (էջ 772):

« Աստանօր դադարեսցէ բանս որպէս աշխատութիւն կեսալ յականչս յինել խօսեցեալ մեսելոց»: (Բ. 28, էջ 387):

« Գարշելին Արիոս ի գարշելիս ընկալաց զստակումն» (էջ 555):

« Ամբարիշտոս այս Արիոս ի գարշելիս ընկալաց զստակումն» (Բ. 28, էջ 374):

« Աստուած ամենայիշն լուր է, ամենայիշն տես է: Բայց ըստ մերումն ձեւանայ ի մեզ զիշանելով» (էջ 390):

« Աստուած, որ ամենայիշն լուր է, ամենայիշն տես է, ... երեւէր նոցա որչափ նոքտ կարացեն հանդարտել նորա տեսւեանն» (Ա-

ւ. Սարդիս ուրիշ մի քանի տեղեր եւո՞ օպտուած է Մանդակաւնիէն, սակայն այդ նմա-

նութիւնք աւելի ըստ իմաստոց լինելով և ոչ բառացի, աւելորդ կը համարինք մէջ բերել:

Ս Ա Ր Գ Ի Ս

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈԽԱԿԱՆՈՐԻՔ

գաթ. վարդ. Ս. Գրիգ. Լուս. էջ 234 տպ. ի
Վենետ. 1835):

Ս Ա Ր Գ Ի Ս

Դ Ա Ւ Խ Թ Ա Խ Ե Ա Ղ Թ

«Ի մէջ անբանիցն կալով իւրաքանչիւր ի
տեսողացն ճանաչէ եթէ այն մարդ է բանաւոր,
իմաստուն, մուաց և հանձարոյ ընդունակ, և
այլըն անտունք անբանց» (էջ 478):

«Անուամբ, յորժամ տեսանելով ինչ՝ տոեմք
զի՞նչ է, ասեմք թէ մարդ է, իսկ ասհմանաւ.
յորժամ տաեմք, կենդանի բանաւոր մահկա-
նացուն՝ մուաց և հանձարոյ ընդունակ,.... և
ումարդ անբանց գոն» (Սահմ. իմաստ. էջ 121
տպ. ի Վենետ.):

Ս Ա Ր Գ Ի Ս

Ե Զ Ա Խ Ը

«Աստուած միայն մարդասկր, և մարդ միայն
աստուածասկր: Ամենայն արարածք վասն մար-
դոյ, և Թորդ վասն փառացն Աստուծոյ: Ամե-
նայն արարածք առ Աստուծոյ և Աստուած առ
մարդում» (էջ 367):

«Աստուած միայն մարդասկր, և մարդ միայն
աստուածասկր: Աստուած մարդոյ, և մարդ
Աստուծոյ, վասն մարդոյ Աստուած մարդա-
ցեալ, և վասն Աստուծոյ մարդ աստուածա-
ցեալ» (Ճ. Բաղդամ Քրիստոսի, էջ 292,
տպ. ի Վենետ. 1839):

Ս Ա Ր Գ Ի Ս

Ե Զ Ա Խ Ը (Ե Զ Ա Խ Ը)

«Դաշն ընդ գեւս եղեալ է, որ ընկերին ոխո
պահէ» (էջ 70):

«Որ ոխո ունի ընդ ելքօն, դաշնաւոր է
սատանայի» (Խրատք, էջ 305, տպ. ի Վենետ.
1826):

Ս Ա Ր Գ Ի Ս

Ս. ԳՐԻԳՈՐ Ե Ա Ր Կ Ա Պ Ի

«Զի երկ զշամբս եղեգանց յօրինեմ զրիչս,
և զքարտս ամենայն նիւթ զրելոյ: ոչ բաւական
կարծեմ զնոսս բովանդակել տանել զաշէսս
տարակուսանց իմոց» (էջ 433):

«Զի երկ . . . ի տարածումն լայնութեան
քարտենի չափեցից, և զպուրակն յոքունց ան-
տառաց շամբից եղեգանց ի հատուածն զոյսւ-
թեան զրիչացից, և ոչ զթիւ մի ի բար-
դելոցն անօրէնութեանց զրեցից ընդ զրով
սահմանի զրտաւել» (ԺԱՂԹՅ զիբութ. 49, տպ.
ի Վենետ.):

Ս Ա Ր Գ Ի Ս

Ի Ռ Ո Ւ Թ Ո Վ

«Քրիստոս անոն ոծեալ իյշի... բանն մար-
քին եղեւ... և աստուածութեանն հօտ զմարտինն:

Զի Քրիստոս ոչ սուկ մարդկութեանն է ա-
նոն և ոչ զոկ աստուածութեանն» (Ժամազր.
էջ 176):

«Քրիստոս անոն ոչ լոկ մարդկութեանն
է և ոչ յատոնի աստուածութեանն: այլ երկոց
միացելոց է անուն» (Ի հաւան Քրիստոս ծննեալ
լինի):

Ս Ա Ր Գ Ի Ս

Ս. Գ. Ա Ս Տ Ա Խ Ե Ա Բ Ա Ա Ն

«Քրիստոս անոն ոչ սուկ մարդկութեանն
է և ոչ յատոնի աստուածութեանն: այլ միատ-
րութեանն» (էջ 428):

«Քրիստոս անոնն ոչ լոկ մարդկութեանն
է և ոչ յատոնի աստուածութեանն: այլ երկոց
միացելոց է անուն» (Ի հաւան Քրիստոս ծննեալ
լինի):

« Անտէր է առաջինուրիշնեն և ընդ հարկա
երքէր ոչ մտանեն » (Էջ 349):

« Զի անդստին յառաջին ափոցն է տղայա-
կան հասակէն բաւով հՀար զարդարութեան
դուրսոյն: Զի ի բաղամիտ նա ոչ եմուսու և իշ-
ողով նա ոչ օժաւ: և ինչ յորով շունչ էր՝ նա
ոչ եկիր, և ծունչէր իյր խառացան իրեն զուզ-
տուս ի ստէպ ծունք կրկնելոյն » (Էջ 15):

« Հայր ժմաս զնրդի, և ի ժմանելու ոչ փո-
խեցան ի բնութեանն...: Ամենայն որ ինչ Հօրն
է Որդոյ և, բայց ի հայրուրիշնեն: Ես որ ինչ
Որդոյ է Հոգուոյ քաց յորդութեանն: Ես որ
ինչ Որդոյ է և Հոգուոյ Հօր: բայց զի Որդի
և Հոգի ոչ է ի պատճառակ իմերէ, այլ ինչն է
պատճառ Որդոյ և Հոգուոյ: Միայն հճնդամբ և
միւսոյն ելուզութեամբ: Ես այսոքի հաստաւածք
ոչ զբնուրիշնեն հանանեն, այլ ի բնուրիշնեն
հաստանին » (Էջ 57):

« Վասն զի կեղծաւորութեւն է՝ որպէս ի տե-
սարանն ասմիք զուլոյ թագաւոր կերպարանի,
և զինուոր՝ զօրավար » (Էջ 286):

Ահաւասիկ Սարգսի կաթ. թղթոց մեկնու-
թեան մէջ մեր գտած զիսաւոր հաստածիկ-
ներ կամ տոպերը, յորս կը աեսնուի քիչ
շատ թէ իմաստից և բառից նմանութիւնը
այլց հեղինակաց՝ որոց օգնութեամբ և իր
անխոնջ ջանիւք միայն յօրինած կրթիւ-
նակու իւր այս սատուար մատեանը. տարակոյս
չկայ թէ այլ ոք աւելի անշատապէս քրն-
նագատաելով նորա սցս զրտածք, զես պի-
տի գտնէ անոր մէջ հայկական լեզուի և աս-

« Անտէր է առաջինուրիշնեն և կամաւոր և
յամենայն հարկաւորութեան ազատ » (Կազմ.
Ե. Ժ. և Բ. և Երգ):

« Իսկ այս յորովայնէ մօր իւրոյ սուրբ էր,
և գինի և օդի նա ոչ էարա, և ինչ յորով շունչ
է, ես ոչ եկիր,... և իդով նա ոչ օժաւ, և ի
բաղամիտ նա ոչ եմուսու: Խառացան ծունչէր նո-
րա իրեն զուլուսու: քանզի հանապազօր ժուղի
դէկր » (Պատմ. Եկեղ. Բ. 14. Էջ 126):

« Նմաս Հայր զնրդի, և ոչ երէ ի ժմանելոն
փոխեցան:.... Ամենայն ինչ զինչ Հօր է, նոյն
և Որդոյ. բայց միայն զի Հայր չէ: և ամե-
նայն ինչ զինչ Որդի է, նոյն և Հայր: բայց
միայն զի Որդի չէ: և մարմին ոչ էարա: և ա-
մենայն ինչ զինչ Հայր է և Որդի: նոյն և Հո-
գին սուրբը, բայց միայն զի Հայր և Որդի չէ:
և ոչ մարդ եղաւ որպէս Որդին » (Ճառ. Ա. տղ.
ի Աննեսու. Էջ 6): — Ամենայն ինչ որ Հօր է:
և Որդոյ: բայց յանձնելութեանն: ամենայն
ինչ որ Որդոյ է: և Հոգոյ: բայց ի հճնդութե-
նէն, այլ ոչ զբնուրիշնեն որոշչ... այլ ի բնու-
թեանն որոշի » (Էջ 116):

Ա կեղծաւորկով իբրեւ ի տեսարանի: Զօր
օրինակ ի տեսարանն է տեսանելու որ ասմիկն՝
զօրավար եղեալ, և որ ծառայն է թագի ի պաւէ
եղեալ » (Խմասան.):

տուածարանական վարդապետութեանց այլ և
այլ մասնաւոր բացարարութիւններ, զորս փօխ
առած է հայ և ստարազի հեղինակներէն,
ստակայն մենք շուզեցինք մանրաման յիշա-
տակել զանոնց, բոլորովին բժամնիք շերե-
ւելու համար, ըստ սրում ամենէն հայա-
կաւոր հեղինակաց գրոց մէջ անդամ երեքն
կը աեսնուին այդ աեսակ փոխառութիւնք ի-
մաստից: